

ТЕРМІНОЛОГІЧНА ВИЗНАЧЕНІСТЬ І ОДНОЗНАЧНІСТЬ ФІНАНСОВИХ ПОКАЗНИКІВ (ЧАСТИНА 1)

О. В. Зайцев, кандидат економічних наук

В Україні загалом завершився перехід навчального та наукового інформаційного простору на державну – українську мову. Але, проблемам точності трактування та однозначності вживання україномовної наукової фінансової та й, загалом, економічної термінології приділялося, м'яко кажучи, дуже мало уваги.

Питання щодо визначеності та однозначно трактування фінансових і економічних термінів, взагалі, ще не обговорювалися на рівні наукової періодики. Важко назвати прізвища науковців-економістів, які б звертали увагу на проблеми термінологічної однозначності фінансових і економічних термінів. У практиці трактування і застосування термінів існує підсвідоме уявлення, що науковці, наприклад, фінансисти, говорять одними і тими ж за визначенням словами-термінами, але така думка не завжди відповідає дійсності.

Питання однозначності трактування фінансових термінів набуває кричущої актуальності за необхідності їх використання в законах та інших підзаконних актах. Термінологічна незгодженість на рівні підручників, і що найгірше, на рівні законодавчих актів, в решті решт, призводить не лише до непорозумінь. Фінансисти-практики, як ніхто інший, добре знають справжню ціну термінологічного різночитання.

Метою статті є обґрунтування визначеності деяких загально вживаних фінансових термінів та надання пропозицій щодо уніфікації позначок, які використовуються у фінансових розрахунках.

1. Фінансова визначеність термінів «процент» і «відсоток». Процентна плата виникає на базі різноманітних фінансових операцій: процент сплачується по державних цінних па-

перах і споживчому кредиту, корпоративних облігаціях і банківських депозитах, закладах під нерухомість і міжнародних займах тощо. Але, незважаючи на різноманітність форм процента, він має єдину природу і єдине джерело.

Природа або суть процента полягає в тому, що процент – один з видів доходу, який відображає специфічний тип виробничих відносин – відносин між власником позичкового капіталу, який надає грошовий капітал у тимчасове користування (кредитором) і особою, яка застосовує цей капітал (позичальником).

З позиції кредитора процент є ціною позичкового капіталу. Але таке трактування сутності процента, є одностороннім, і тому неглибоким. Ціна є грошовим відображенням майбутнього доходу кредитора за умови, що позичальник візьме певну суму позичкового капіталу та поверне її, а також передасть кредитору «додатково до взятої суми» ще визначену до початку операції суму – процент. Такий «додатковий» дохід кредитор і називає ціною.

З позиції позичальника позичальник платить процент («додаткову» суму грошей) кредитору не за «певну суму позичкового капіталу», а платить за реальну можливість мати свій дохід, який він отримає від використання взятої «певної суми позичкового капіталу». Позичальник оплачує кредитору споживчу вартість (корисність), яка містить здатність приносити прибуток, звичайно, за умови успішного застосування позичальником взятої суми позичкового капіталу.

Отже, процент – це сума грошей, яку сплачує позичальник кредитору за користування позиченими коштами. Тоді слово «відсоток» у

сенсі як «сума грошей» не є фінансово-коректним.

Термінологія у фінансовій сфері, яка відображається українською мовою, має, порівняно з російською мовою, таку відмінність: якщо вживаємо термін «процент», то мова йде про певну суму грошей; якщо використовується фінансовий термін «відсоток», то мова йде про математичний знак «%», який означає соту частину будь-якого числа (об'єкта), взятого за ціле (за 100 %).

Може здаватися, що термінологічні некоректності не мають великого значення, тому не слід на це звертати уваги. Але в україномовній фінансовій літературі існує термінологічна «різноманітність», яка, на думку автора, виникла внаслідок надто прямолінійного перекладу на українську мову російськомовних учбових та наукових текстів. Справа в тому, що російською мовою фінансовий термін «процент» має два визначення: як сума грошей, так і чисельний показник з позначкою «%». Розрізняють ці визначення в російськомовному тексті за суттю. Але «автоматичний» переклад з російської на українську призводить до україномовних некоректних визначень. Наприклад, у підручнику під загальною редакцією М. І. Савлука читаємо: *«Процент... – сота частка будь-якого числа, що взяте за ціле. В українській мові його синонімом є слово «відсоток»* [1, с. 501]. Не можу погодитися із Ігорем Михайловичем Лазепко, який писав цей розділ у згаданому підручнику. Можливо, в українській мові, слова «процент» і «відсоток» і є синонімами, але в українській науковій мові терміни «процент» і «відсоток» не є синонімами. Та й далі в тексті підручника, [1, с. 502] процентну ставку надано у «%», тобто у «відсотках», а процент представлено сумою грошей, у гривнях і копійках.

Загальномовна ідентичність мовних термінів не завжди збігається з їх науково-предметною визначеністю. Можливо, в математиці слова «процент» і «відсоток» за сутністю розрахунків співпадають, тобто є словами (термінами) синонімами. А у фінансових розрахунках, що викладаються українською мовою, терміни «процент» і «відсоток» відмінні один від одного за змістом.

Термінологічна неузгодженість існує на рівні законодавства України. Так, у Податковому кодексі України [2], в розділі 1, статті 14, пункті 206 визначено трактування терміна «проценти»: *«Проценти – це дохід, який сплачується (нараховується) позичальником на користь кредитора як плата за використання залучених на визначений або невизначений строк коштів або майна.*

До процентів включаються:

а) платіж за використання коштів або товарів (робіт, послуг), отриманих у кредит;

б) платіж за використання коштів, залучених у депозит;

в) платіж за придбання товарів у розстрочку;

г) платіж за користування майном згідно з договорами фінансового лізингу (оренди) (без урахування частини лізингового платежу, що надається в рахунок компенсації частини вартості об'єкта фінансового лізингу);

г) винагорода (дохід) орендодавця як частина орендного платежу за договором оренди житла з викупом, сплачена фізичною особою платнику податку, на користь якого відступлено право на отримання таких платежів».

Таким чином, відповідно до Податкового кодексу України, в наведеній вище частині визначення термін «проценти» – це «дохід... як плата...», згідно з підпунктами а), б), в), г) – це «платіж», у підпункті г) – це «платіж... частини... платежу», в підпункті г) «винагорода (дохід)... як частина... платежу», тобто в усіх цих підпунктах проценти – сума грошей. Але в цій же статті продовження визначення є таким: *«Проценти нараховуються у вигляді відсотків на основну суму заборгованості чи вартості майна або у вигляді фіксованих сум...».* Визначення, що «Проценти нараховуються у вигляді відсотків...» протирічить попередній частині при визначенні терміна «проценти». За останньою наведеною цитатою – «вигляд» процентів – «відсотковий», а попередня частина цитати визначає, що проценти мають грошовий «вигляд». Фактично, згідно з практикою фінансових розрахунків, «вигляд» процентів завжди грошовий, а не «відсотковий». Відсотками вимірюється не процент, а інший показник – процентна або облікова ставка.

Відносно терміна «відсоток», в Податковому кодексі мова йде про показники, які означено терміном «відсоток», це – ставки податку. В тексті Кодексу (наприклад, пунктах 167,1; 167,2; 167,4 та багатьох інших) показники ставок податку встановлюються у відсотках до бази оподаткування в такому розмірі – 15 відсотків, – 17 відсотків; – 5 відсотків; – 10 відсотків. Звернемо увагу, що законодавець навіть не використовував позначку «%», а зафіксував її (тобто позначку «%») словом-терміном «відсоток». Отже, термін «відсоток» – числовий показник з позначкою «%». А законодавчу норму Податкового кодексу, в якій «Проценти нараховуються у вигляді відсотків...» цілком доречно записати так: «Проценти нараховуються за допомогою ставки (текст, виділений напівжирним курсивом, запропоновано автором статті) у вигляді відсотків на основну суму заборгованості чи вартості майна або за допомогою ставки (текст, виділений жирним, запропоновано автором статті) у вигляді фіксованих сум...».

2. «Норма процента» та її відмінність від «ставки процента». Норма (від лат. norma – зразок, взірєць) в широкому розумінні – обмеження, якому підпорядковано певний процес або його результати. Також – це суспільно-історична визначена міра, яка є результатом реалізації тієї чи іншої ситуації, процесу, операції тощо. Термін «норма» поширено в багатьох науках. У фінансах термін «норма процента» має своє ексклюзивне визначення.

У фінансах для узагальнюючого відображення фактичного розміру і динаміки процента відносним грошовим показником виступає показник – норма процента. Звертаємо увагу, що норма процента – це:

- результативний показник, який характеризує ситуації, процеси, операції за фактом, тобто операції, процеси завершено і результати вже існують як здійснений факт;
- відносний грошовий показник, тобто показник, що характеризує процеси, грошові операції, але сам не вимірюється грошовими сумами;

- розрахунковий показник, тобто показник, що є результатом розрахунково-математичних операцій з грошовими сумами.

Загалом, норма процента розраховується (за визначений проміжок часу) як відношення суми грошей, сплачених у вигляді процента, до суми грошей або капіталу, наданих у позику.

Підсумовуючи викладене стосовно термінів «процент» і «відсоток», можемо зазначити: у математиці слово «процент» (від лат. «pro centum» – на сотню) або «відсоток» розуміють як соту частину будь-якого числа, взятого за ціле; у фінансах (на відміну від математики) категорію «процент» розуміють як суму грошей (плату в грошових одиницях), що виплачує боржник за користування грошима, взятими в борг, тобто за користування позикою (позичковим капіталом) або за користування депозитами. У фінансах слово «відсоток» у значенні «сума грошей» не є науково коректним.

Отже, стосовно терміна «норма процента» та його відмінності від «ставки процента» можемо констатувати: *основна відмінність показника «норма процента» від показника «ставка процента» полягає в тому, що «норма процента» показує результат дії, яка вже відбулася, а «ставка процента» характеризує майбутню дію, характеризує результат, який планується, очікується в майбутньому.*

Дослідження проблем термінологічної однозначності фінансових і економічних термінів буде продовжено в наступних статтях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Савлук М. І. Гроші та кредит: підручник / Савлук М. І. – 4-ге вид., перероб. і допов. / М. І. Савлук, А. М. Мороз, І. М. Лазепко [та ін.]; за заг. ред. М. І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2006. – 744 с.
2. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 02 груд. 2010 р. № 2755-VI зі змінами та допов. – Режим доступу: http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/NKU_rozd. – Назва з екрана.